

Format de citation

Šmahel, František: Rezension über: Libuše Spáčilová / Vladimír Spáčil / Václav Bok, *Glosář starší němčiny k českým pramenům / Glossar des älteren Deutsch zu böhmischen Quellen*, Olomouc: Memoria, 2014, in: *Český časopis historický*, 2015, 3, S. 814-815, DOI: 10.15463/rec.1189741398

# český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.  
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

## RECENZE

Libuše SPÁČILOVÁ – Vladimír SPÁČIL – Václav BOK

*Glosář starší němčiny k českým pramenům / Glossar des älteren Deutsch zu böhmischen Quellen*

Spolupracovala Jitka Soubustová.

Olomouc, Memoria 2014, 1015 s., ISBN 978-80-85807-67-7.

Před lety jsem se zastyděl, když jsem zjistil, že existoval slovník, po němž jsem se marně sháňl. Jen opravdoví znalci vědí, že Franz Jelinek vydal roku 1911 v Heidelbergu *Mittelhochdeutsches Wörterbuch zu den deutschen Sprachdenkmälern Böhmens und der mährischen Städte Brünn, Iglau und Olmütz*. I kdybych o tom v mládí věděl, Jelinkův Slovník by se mi stejně nedostal do ruky. Tak byl kdysi v knihovnách vzácný, dnes ho ovšem lze získat v digitalizované podobě. Když se mi podařilo koupit 28. vydání Středohornoněmeckého kapesního slovníku od Matthiase Lexera (*Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Leipzig 1956), domníval jsem se, že budu mít s německými prameny snadnější život. Bylo tomu tak jen napůl, protože rozpoznat subtilní významové rozdíly bylo při mé znalosti němčiny nad mé síly. Snahu dospět samostatně dále mně na pražské filozofické fakultě zmrazil tehdy ještě odborný asistent Emil Skála, který nás, posluchače archivního studia, zahltil odlišnostmi českých, moravských i slovenských nářečí. Když jsem ho v roce 1982 požádal o vypracování edičních pravidel pro středohornoněmecké texty bohemikálního původu, stručně mi odpověděl, že historici je mají pouze přesně transliterovat se všemi grafickými variantami.

Teprve na počátku třetího tisíciletí domácí medievisté získali tolik potřebnou pomůcku v podobě *Stručného raně novohornoněmeckého glosáře k pramenům z českých zemí* (Olomouc, Univerzita Palackého 2003). Autorsky ho zpracovaly Hildegard Boková a Libuše Spáčilová, a to za spolupráce Václava Boka, Vladimíra Spáčila a Jany Kusové. Na první pohled je nápadné a potěšující zároveň, že jde o filology a historiky z Českých Budějovic a Olomouce. Tři ze jmenovaných se podíleli i na díle, které se čerstvě objevilo na knižních pultech a jež na předchozí Glosář navazuje. Opět se tak stalo díky tříletému výzkumnému projektu podporovanému Grantovou agenturou ČR. Kéž by všechny výstupy měly takový vědecký přínos. Nechce se mi věřit, že by pro každý z obou Glosářů stačily pouhé tři roky. Celý tým jistě věnoval konečné podobě díla mnohem více času.

Do nového Glosáře byla převzata všechna předchozí heslová slova z prvního Glosáře. V mnoha případech byla lemmata rozšířena, nespočet dalších byl zařazen nově, neboť Glosář II zahrnul i historické prameny ve starší němčině do poloviny 18. století. Toto časové rozpětí je pro slovníky tohoto druhu stále ještě ojedinělé, o to více si proto rozsáhlé a náročné dílo manželů Spáčilových a Václava Boka zasluhuje ocenění, a to jak ze strany českých, tak i německých a rakouských historiků. Zaměření Glosáře II je opravdu široké, neboť zahrnuje slova z každodenního soukromého i veřejného života, dále časové údaje, míry a váhy,

výrazy politické i náboženské povahy a zčásti též slovní zásobu z oblasti práva, lékařství, přírodních věd, hornictví a techniky. Zařazena byla i přejatá slova latinského či řeckého původu, která se v uvedeném okruhu pramenů začala častěji vyskytovat od poloviny 15. století. Z tematického rozpětí excerpce plyne, že i novější Glosář je určen archivářům, muzejníkům, historikům umění, literárním vědcům, teologům, lingvistům a studentům uvedených oborů včetně germanistiky.

Po české a německé předmluvě následuje hutný, avšak velice promyšlený Úvod, opět v dvojazyčném znění. Jeho první část o podobě hesla se vyplatí podrobně přečíst. Čtenáři to usnadní hledání v Glosáři, zejména pak v případech sjednocených ortografických variant přehlásek, psaní dlouhého a kulatého *s* (< | >, <*s*>) a odlišného psaní příbuzných slov. Druhá část s pokyny pro uživatele z větší části supluje ediční pravidla pro historiky, která se mi před více než třiceti lety nepodařilo zjistit. Pokyny se obecně týkají jevů ve všech novohoroněmeckých textech z let 1350 až 1650, a to grafických (označení vokálů i konsonant), foneticko-fonologických (vokalismus, konsonantismus) a regionálních (odlišné znaky bavorských a východostředoněmeckých dialektů). Úvod doplňuje velice užitečný přehled nejdůležitějších grafických variant, dále seznam použitých zkratk a soupis excerpovaných pramenů, jazykových slovníků, příruček a encyklopedií.

Abych jen namátkově nelistroval v Glosáři, vyhledal jsem si několik případů na zkoušku. První se týkal významového spojení *zahn und wild*, s nímž jsem zápolil při práci na knize o divých lidech v imaginaci pozdního středověku. Václav Bok, jehož jsem požádal o pomoc, laskavě prošel všemožné slovníky. Na rozdíl od mého domnění zjistil, že toto spojení ustálené není a že to platí i pro pořadí obou slov. Sám za sebe mi navrhl české kontrastní spojení „krotký i divoký“. Oba významy v Glosáři, jímž se zabýváme, nalezneme, nikoli však v jejich vzájemném spojení. Jistě tomu tak bylo pro jeho vzácnost, jiná ustálené výrazy např. *jar und tag* totiž Glosář II obsahuje. V případě adjektiva *wild, wilt* se však budeme muset rozhodnout mezi českými ekvivalenty „prudký, náhlý, nevázaný, zlostný, zlý, nebezpečný, neodůvodněný, neoprávněný, přehnaný“. Význam divoký či divý lze přitom spatřovat v kořenech slov *wilde, wildigkeit*, která jsou uvedena v těsné blízkosti. V tomto ohledu by mi ani Glosář II nepomohl a musel bych hledat poučení v pracích specialistů.

Druhá zkouška spočívala ve vyhledání dvaceti slov v zástavní listině opata a konventu premonstrátů ve Vyšším Brodě z 27. června 1469 (FRA II/23 s. 319–320), kterou jsem měl právě na stole. V osmnácti případech jsem hladce uspěl, jen u dvou slov jsem musel vynaložit trochu umu, abych vhodné významy našel. V případě slova *parillen* mne Glosář nechal na holíčkách. Jelikož však ze souvislosti plynulo, že by mohlo jít o perly, vyhledal jsem heslo *perlen*, u něhož jsem našel blízkou grafickou variantu *parlyn*. Málo běžné varianty slov či jejich grafické odchylky vyžadují od historika nejen jistou představivost, ale i elementární znalost nářečních rysů, v tomto případě východohoroněmeckého (bavorského). Také slovo *leben* mi působilo obtíže, protože významy „způsob života, řád, řehole“ neodpovídaly smyslu textu. O kousek výše však Glosář uvádí odkaz *lebe, m.* → *lewe*, který přivede k správnému řešení. Takže i v tomto případě Glosář neselhal a osvědčil se nejen jako neocenitelný zdroj poučení, ale i jako interaktivní výzva k malému lingvistickému hledačství. Za obojí si autoři zaslouží vřelý dík i uznání.

František Šmahel